

*І. І. Базік, Т. М. Корольова*

## ПЕРЕКЛАД КИТАЙСЬКОМОВНИХ КАЗОК АНГЛІЙСЬКОЮ ТА УКРАЇНСЬКОЮ МОВАМИ

*Стаття присвячена розгляду жанрових особливостей китайськомовних казок та відтворенню їхніх художніх характеристик при перекладі українською та англійською мовами. У роботі визначено когнітивно-лінгвістичні особливості китайськомовних казок у порівнянні з англійсько- та українськомовними казками; вказано перекладацькі операції, тактики та стратегії, що були застосовані під час перекладу.*

**Ключові слова:** художній переклад, китайськомовні казки, перекладацькі операції, типологічно спільні характеристики, конкретно-мовні характеристики для неблизькоспоріднених мов.

*В статье рассматриваются жанровые особенности китайских сказок и воспроизведение их художественных характеристик при переводе на украинский и английский языки. В работе определены когнитивно-лингвистические особенности сказок на китайском языке по сравнению со сказками на украинском и английском языках; указаны переводческие операции, тактики и стратегии, которые были применены при переводе.*

**Ключевые слова:** художественный перевод, сказки на китайском языке, переводческие операции, типологически общие характеристики, конкретно-языковые характеристики для неблизькородственных языков.

*The article is devoted to the study of Chinese fairy tales genre peculiarities and fairy tales translation variants in Ukrainian and English. The cognitive and linguistic features of fairy tales in Chinese compared to fairy tales in Ukrainian and English are presented in the article; the translation operations, tactics and strategies are indicated.*

**Key words:** literary translation, Chinese fairy tales, translation operations, typologically general characteristics, specific characteristics in non-closely related languages.

Дослідження присвячене перекладу китайськомовних дитячих казок англійською та українською мовами. Переклад творів для дітей

вимагає від перекладача творчого таланту, начитаності, уяви, фонових знань стосовно особи автора і культури країни оригіналу, а також врахування психології дитини певного віку, її світосприйняття, бачення природи, соціуму, моралі та внутрішнього “я”. Усе це робить дитячі твори неймовірно вимогливими та складними у питанні перекладу.

Багато праць лінгвістів та перекладознавців України та інших країн Європи присвячено особливостям перекладу дитячої літератури. Серед найбільш значущих авторів, які вплинули на теоретичне обґрунтування нашої роботи, зазначимо роботи Бі Юе, Замілової Р. М., Козоріз О., Лепухової Н. І., Репнякової Н. Н., Тихонової Е. Г., Тихонової Є. В., Хабдаєвої А. К. В українській науці проблемі дитячої літератури присвячені наукові розробки Булико Х. П., Потапової А. Є. та Щичко В. Ф. Серед найбільш значущих авторів робіт, які багато в чому визначили нашу точку зору на теорію перекладу, хотілося б вказати такі імена, як: Бархударов Л. С., Казакова Т. А., Комісарів В. Н., Попович А., Рецкер Я. І., Федоров А. В., Чуковський К. І.

**Актуальність** дослідження зумовлена зростаючим інтересом у світі до китайської мови та культури. Через розвиток зав'язків між країнами Європи та Китаєм виникає необхідність якісного перекладу не лише науково-технічної літератури, а й дитячих казок і оповідань, які є невід'ємною частиною світової художньої літератури.

У зв'язку з цим **мета** дослідження полягає в аналізі особливостей художнього перекладу китайськомовних казок українською та англійською мовами. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**: 1) охарактеризувати жанрові особливості китайськомовних казок у зіставленні з англійсько- та українськомовними казками; 2) розкрити особливості застосованих перекладачами операцій у перекладі; 3) провести інтерпретаційний лінгвістичний аналіз перекладацьких особливостей з точки зору адекватності перекладу.

Матеріалом дослідження є чотири казки “老虎学艺”, “牛郎织女”, “神笔马良”, “守株待兔” та їх переклади українською і англійською мовами. Загалом 20 сторінок оригіналу та 43 сторінки перекладу, при цьому 21 сторінки англійського тексту та 22 сторінки українського тексту. Для аналізу було виокремлено 200 одиниць тексту оригіналу та їх відтворення у мовах перекладу.

Дитяча література взагалі та казки зокрема мають численні специфічні риси, що виділяють її з-поміж інших літературних підсистем,

вона виступає цінним та ефективним інструментом виховання та навчання дитини, сприяє засвоєнню мови, прищеплює літературний смак та розвиває мовне відчуття, дарує естетичне задоволення. Усе це зумовлює необхідність особливо дбайливого ставлення до перекладу творів, призначених для дітей.

Серед характерних рис дитячих казок було виділено наявність великої кількості художніх засобів, які повинні збагачувати мову твору, звертати увагу дітей та викликати певні почуття у маленьких читачів. Водночас текст твору повинен залишатися зрозумілим для дітей, адже функція казок є не тільки естетична, а й повчальна-виховна. Саме тому під час перекладу дитячих творів необхідно враховувати особливості реципієнтів, їх вік та країну походження [2: 112].

Недостатня мовна компетенція дітей та обмежені знання та досвід юних читачів іноді заважають їм сприймати текст перекладу. Саме тому перекладач дитячих казок повинен враховувати вік дітей та їх фонові знання як носіїв певної культури. Більшість авторів схильні називати переклад казок “адаптацією”, а не рівноцінним відтворенням.

Зрозуміло, що у деяких випадках адаптація необхідна, адже головна мета казки — це чомусь навчити дитину [12: 20]. За допомогою персонажів, самої історії казок дитина зможе познайомитись з новою для себе культурою, навіть якщо при цьому під час перекладу було опущено певні лексичні одиниці, що викликали б складність сприйняття [10: 133]. Найбільш перспективним вважаємо роботи Лепухова Н. І. і Потапової А. Є., які стверджують, що текст перекладу повинен зберігати особливості культури, атмосфери та стилю вихідного твору, щоб діти мали можливість познайомитись з особливостями інших країн [5: 85–86].

Варто зауважити, що основним джерелом дитячої літератури Китаю слугують саме народні казки міфологічного характеру, які були написані багато століть тому. Слід також враховувати той факт, що через політичний та соціальний устрій КНР та історичні події довгий час дитячої літератури, що мала б розважальні функції, не існувало взагалі. Тому характер китайських казок більш повчальний та серйозний, ніж у європейських. Персонажі казок це правителі та імператори, а другорядні персонажі — сановники та чиновники [4].

Велику роль грали тотемістичне уявлення, значення гороскопу, наявність певних характерних рис для кожної тварини та їх

об’єднання у певну систему художніх персонажів. Одним з головних елементів поетики китайських казок є міфологічний образ [13]. Проте повчальні елементи, мораль творів збігається з уявленням казок у слов’янській та західній літературі: добро перемагає зло, любов перемагає ненависть, оспівується любов до батьків, батьківщини, вірність друзям та інше.

Все вищезазначене дає підстави вважати, що проблемою для перекладача залишається лексична система китайської мови, яка значно відрізняється від англійської та української мов і тісно пов’язана з культурологічним аспектом. Казки Китаю сповнені неповторними образами героїв, яскравими фразеологізмами та ідіомами, словами-реаліями [15: 534–535]. Багато елементів китайського світу не тільки нелегко передати українськими та англійськими мовними одиницями, але навіть важко пояснити через звичні українському (англійському) читачеві казкові реалії. Перекладачу необхідно відтворити єдність форми і змісту художнього твору.

Конкретно-мовною особливістю китайської мови є ієрогліфічна система. Саме завдяки ієрогліфічній писемності зафіксовані, збережені і через тисячоліття донесені до нас скарби китайської духовної культури, твори античної цивілізації, багатющі літературні пам’ятники і пам’ятники стародавньої філософської думки. З точки зору перекладу китайськомовних дитячих творів українською та англійською мовами основні труднощі для перекладача складають фразеологічні вирази (横扫千钧, 忘恩负义) власні назви, імена героїв, що були вигадані автором та іноді мають прихований смисл (王母娘娘, 牛郎, 织女), побутові та суспільно-політичні, етнографічні слова-реалії (罗衫, 碧莲池), а також труднощі, що пов’язані зі стилістичними компонентами китайських художніх творів, такі як повтори та звуконаслідування, що є характерними лише для східних мов та майже відсутні в українській та англійській мовах (呸, 嗷嗷, 哈哈).

До конкретно-мовних особливостей китайської мови можна віднести також вживання великої кількості нехарактерних за формою або змістом для англійськомовних чи українськомовних творів повторів та ономації [16: 536]. Також народні казки багаті на фразеологізми, побутовими реаліями та назвами які часто є зрозумілими лише для жителів Китаю. Кількість епітетів та порівнянь незначна порівняно з казками на українській чи англійській мовах.

Іншою особливістю китайськомовних казок є вживання фразеологізмів у назвах. Через це перед перекладачем особливо гостро постає питання передачі національного колориту та авторського задуму таким чином, щоб привернути увагу дитини, яка раніше не зустрічалась з азіатською культурою. Перекладачі застосовували тактику лінгво-культурної адаптації [17: 25], при якій смислова або жанрова неможливість дослівного перекладу компенсується заміною або додаванням лексичних елементів, які пов'язані з сюжетом казки. Наприклад, назву “老虎学艺” дослівно можна перекласти як “Тигрова наука та мистецтво”, проте перекладач обирає назву “Cat teaches tiger a lesson”, що описує головну подію твору, як кіт навчає тигра.

Аналіз тактик і операцій, які були застосовані в перекладах дитячих китайськомовних казок, продемонстрував, що перекладачі здійснювали переклад у рамках стратегії комунікативно рівноцінного перекладу. Більше всього перекладачі звертались до тактик відтворення стилістичних особливостей вихідного тексту, збереження національного колориту тексту та лінгво-культурної адаптації [12: 33].

Вищезазначені тактики було реалізовано за допомогою наступних перекладацьких операцій:

– Фонетичні засоби передачі лексичних одиниць: транскрибування.

– Лексичні засоби передачі лексичних одиниць: калькування, опущення, лексичне додавання, контекстуальна заміна, генералізація, конкретизація, пошук відповідника.

– Лексико-граматичні засоби: антонімічний переклад, модуляція, цілісне перетворення, описовий переклад.

– Граматичні засоби: перестановки, членування речення, функціональна заміна.

Під час аналізу перекладу українською мовою було виокремлено наступну кількість перекладацьких операцій: *серед фонетичних засобів*: 0,5 % транскрибування; *серед лексичних засобів*: 47,5 % пошук відповідника, 6,5 % опущення, 6,5 % генералізація, 5 % контекстуальна заміна, 4 % конкретизації, 3 % додавання, 0,5 % калькування; *серед лексико-граматичних засобів*: 8,5 % модуляції, 8,5 % цілісного перетворення, 6 % описового перекладу, 1,5 % антонімічного перекладу; *серед граматичних засобів*: 1,5 % членування речення та 0,5 % функціональної заміни.

Під час аналізу перекладу англійською мовою було виокремлено наступну кількість перекладацьких операцій: *серед фонетичних засобів*: 2 % транскрибування; *серед лексичних засобів*: 45,5 % пошук відповідника, 7 % опущення, 7 % контекстуальна заміна, 6 % генералізація, 3,5 % додавання, 3 % конкретизації, 0,5 % калькування; *серед лексико-граматичних засобів*: 9 % цілісного перетворення, 9 % описового перекладу, 5 % модуляції, 1 % антонімічного перекладу; *серед граматичних засобів*: 1 % членування речення та 1 % функціональної заміни.

Під час аналізу перекладів українською та англійською мовами було встановлено, що різниця між використанням операцій незначна. Можна стверджувати, що тексти перекладів є адекватними і цілком виконують основну функцію художнього тексту — функцію справлення естетичного враження на читача.

Основними типологічно спільними для неблизько споріднених мов, англійської та української, засобами відтворення лінгвістичних особливостей тексту оригіналу, що під час перекладу використовувалися у більшості випадків, є операції пошуку відповідника (українська мова 47,5 %, англійська мова 45,5 %), опущення (українська 6,5 %, англійська 7 %) та контекстуальної заміни (українська 5 %, англійська 7 %). В обох перекладах найбільше застосовувалась операція пошуку відповідника, приблизно 46 %. Наприклад, переклад вислову “晕了过去” (втратити свідомість), як “впав без тями” українською мовою та “immediately collapsed” англійською або приклад реалії “仙女” — “свята діва”, яка пов'язана з даоською релігією. У цьому випадку перекладачі використали операцію пошуку відповідника: образ “феї” або “fairy”, який знайомий кожній дитині з багатьох казок. Це свідчить про те, що перекладачі намагались знайти максимально еквівалентний варіант, обираючи необхідну лексичну одиницю у мові перекладу. Такі результати вказують на адекватність перекладів та їх можливість максимально відтворити зміст оригіналу.

Поширеною операцією було опущення, приблизно 7 %. Найбільше опущення використовували при перекладі слів-реалій, фразеологічних зворотів, прислів'їв та повторів. Наприклад, під час перекладу було опущено слово-реалію “天蚕” (тутовий шовкопряд) або реалію, що пов'язана з національною кухнею Китаю: “饼子” — коржик з кукурудзяної муки овальної форми. В українському перекладі пере-

дана, як “коржики”, застосовано операцію генералізації. В англійському перекладі ця одиниця взагалі опущена. Операцію опущення також застосовували при перекладі ономації, яка відсутня у мовах перекладу: “呖” (звук незадоволення), та повторях, таких як “气呼呼”, що означає “тяжко дихати від подиву чи злості”. Ієрогліф “呼呼” (hūhū) наслідує звук глибокого вдиху, а одним із значень “气” є гнів. Саме тому в українському перекладі знайшли вдалий відповідник-фразеологізм: “Злющий, мов сто чортів”. В англійському перекладі цей вислів опущено. Така велика кількість опущень мотивована саме дитячою аудиторією, що є реципієнтом перекладу. Китайські казки містять багато лексичних одиниць, що можуть бути незрозумілі дітям. Саме тому перекладачі спрощували оригінальний твір, опускаючи інформацію, що кардинально не впливає на перебіг подій.

Операції модуляції або семантичного розвитку та описового перекладу (приблизно 9 %) було застосовано у разі виникнення труднощів з перекладом одиниці оригіналу, коли перекладачу самостійно потрібно було проаналізувати певний уривок тексту та зробити його більш доступним для дитячої аудиторії. Такі дії перекладача були завжди виправдані, адже китайські народні казки сповнені образності, яку важко зрозуміти без попередньої підготовки.

Наприклад, реалію “男耕女织” (чоловіки пашують, а жінки ткуть) в українському та англійському перекладах передано за допомогою описового перекладу: “Шодня Пастух працював на полі, а Ткаля в будинку ткала полотно і займалася господарством”; “Niulang worked hard in the farm and Zhinu weaved beautiful clothes” або вираз “天河” у словнику перекладається як “чумацький шлях”, хоча дослівно позначає небесну річку. Саме описовим перекладом цієї реалії перекладано речення в англійському варіанті казки: “A heavenly river with rolling waves”. Перекладач залишає образ божественного, небесного пейзажу. Приклад застосування модуляції можна побачити у казці “Вчитель тигра”, де використано повтор прислівнику “高” — “високо”: “突然高高跳起来”. Кіт несподівано високо підстрибує, через подвоєння слова “високо” підкреслюється спритність його рухів. В українській версії казки перекладач використовує модуляцію, додавши багато рухів kota, яких не було в оригіналі: “Тигр роззявив пащу, розпустив кігті і кинувся на нього”.

Інші фонетичні, лексичні та лексико-граматичні операції були менш поширеними у перекладі (менше 5 %). При аналізі перекладів не було знайдено невинновданого або хибного застосування більшості операцій.

Отже аналіз перекладу казок українською та англійською мовою продемонстрував, що під час перекладу китайськомовних творів для дітей особливо гостро постає питання передачі національного колориту та авторського задуму таким чином, щоб привернути увагу дитини, яка раніше не зустрічалась з азійською культурою. Слід також звернути увагу на роль перекладача, який є творчим посередником між двома культурами. Саме перекладач надає перевагу тим чи іншим тактикам та операціям у процесі перекладу і цей вибір визначає адекватність тексту перекладу.

При аналізі перекладів не було знайдено невинновданого або хибного застосування більшості операцій. Було встановлено, що різниця між використанням операцій незначна. Перекладачі аналізували контекст творів та особливості реципієнтів тексту перекладу, відповідно до цього перекладали казки, завдяки чому твори легко сприймати незалежно від віку та культури читача. Можна стверджувати, що тексти перекладів є адекватними і цілком виконують основну функцію художнього тексту — функцію справлення естетичного враження на читача.

Тема перекладу китайськомовних казок потребує подальшого опрацювання, інтерес до дитячої літератури Китаю зростає через популяризацію китайської мови та культури у всьому світі.

### ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Алексеев М. П. Проблемы художественного перевода // Сборник трудов Иркутского государственного университета. — Иркутск: ИГУ, 1931. — Вып. 1. — С. 149–196.
2. Арзамасцева І. М. Дитяча література: підручник для студентів ВНЗ/ І. М. Арзамасцева, С. А. Ніколаєва — М.: Аркадія, 2007—374 с.
3. Бі Юе. Проблеми освоєння культури китайського “золотого віку”: автореф. дис. ... канд. культур. наук: 24.00.01 / Юе Бі. — К., 2009. — 277 с.
4. Дзюбишина-Мельник Н. Я. Художній стиль і мова творів для дітей/Н. Я. Дзюбишина-мельник // Культура слова. — 1992. — Випуск 42. — С. 85–90.
5. Казакова Т. А. Художественный перевод: в поисках истины / Т. А. Казакова— СПб.: Филологический факультет СПбГУ; Издательство СПбГУ, 2006. — 224 с.
6. Козоріз О. Сюжети українських та китайських казок, образи головних героїв / О. Козоріз // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Східні мови та література. — 2010. — Випуск 16. — С. 41–42.

7. Корольова Т. М. Основи двостороннього перекладу: китайська, українська, російська мови: навч. посіб. / Т. М. Корольова, О. В. Попова, Дін Сінь — Одеса: ПНПУ, 2013. — 153 с.
8. Лепухова Н. І. Переклад літературної казки як інтерпретація казкового світу автора / Н. І. Лепухова // Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах. — 2013. — Випуск 27. — С. 133–142.
9. Потапова А. Є. Дитяча література: підходи та критерії перекладу / А. Є. Потапова // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. — 2009. — Серія 49. — С. 20–21.
10. Репнякова Н. М. Система образів тварин у китайських народних казках: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.09 / Н. М. Репнякова. — К., 2001. — 191 с.
11. Рифтин И. Китайские народные сказки. — Москва, 1972. — 160 с.
12. Сдобников В. В. Комунікативна ситуація як основа вибору стратегії перекладу: дис. на здобуття ступ. док. філол. наук: 10.02.20 / В. В. Сдобников. — К., 2015. — 495 с.
13. Тихонова Е. В. Художній перекладу китайської літератури / Е. В. Тихонова. А. Д. Хегай // Молодий вчений: науковий журнал. — № 18 (98). — 2015. — С. 534–535.
14. Тихонова Е. В. Фразеологія як відображення національної культури китайського народу та її переклад. / Е. В. Тихонова // Молодий вчений: науковий журнал. — 2015. — № 18 (98). — С. 536–537.
15. Чайковська Т. В. Труднощі художнього перекладу / Т. В. Чайковська // Сучасні наукові дослідження. — Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2006. — С. 25.
16. Шулькова К. І. Тенденції розвитку дитячої літератури кінця ХХ — початку ХХІ століття / К. І. Шулькова // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. — 2015. — Випуск V. — С. 12–13.
17. 老虎学艺 故事—学林出版社北京, 1983年, — 第13页.
18. 成语故事/王彦淳编著-北京: 中国文史出版社, 2016 -第31–60页.
19. Jacobs J. English Fairy Tales [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.surlalunefairytales.com/authors/jacobs.html>
20. Jacobs J. More English Fairy Tales [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.sacred-texts.com/neu/eng/meft/index.html>
21. Oittinen R. Translating for Children / Riitta Oittinen. — New York; London : Garland Publishing, Inc., 2000. — 205 p.

## REFERENCES

1. Alekseev, M. P. (1931) Problemy hudozhestvennogo perevoda // Sbornik trudov Irkutskogo gosudarstvennogo universiteta. Vyp. 1. — Irkutsk: IGU [In Russian].
2. Arzamastseva, I. M. (2007) Dityacha literatura: pidruchnik dlya studentiv VNZ/ I. M. Arzamastseva, S. A Nikolayeva — M.: Arkadiya [In Ukrainian].
3. Bi, Yue (2009) Problemy osvoyennya kultury kitayskoho “zolatohto viku”: avtoref. K. [In Ukrainian].
4. Dzyubishina-Melnyk, N. Ya. (1992) Hudozhniy stil i mova tvoriv dlya ditey // Kultura slova. — Vipusk 42. [In Ukrainian].
5. Kazakova, T. A. (2006) Hudozhestvenniy perevod: v poiskah istiny. — SPb.: Filologicheskiiy fakultet SPbGU; Izdatelstvo SPbGU [In Russian].

6. Kozoriz, O. (2010) Syuzhety ukrayinskykh ta kitayskykh kazok, obrazy golovnykh geroyiv // Visnyk Kiyivskoho natsionalnoho universitetu imeni Tarasa Shevchenka. Shidni movy ta literatura. Vypusk 16. [In Ukrainian].
7. Korolyova, T. M. (2013) Osnovy dvostoronnyogo perekladu: kitayska, ukrayinska, rosiyska movy: navch. posib. Odesa: PNPu [In Ukrainian].
8. Liepuhova, N. I. (2013) Pereklad literaturnoyi kazky yak interpretatsiya kazkovoho svitu avtora // Gumanitarna osvita u tekhnichnykh vischykh navchalnykh zakladakh— Vypusk 27. [In Ukrainian].
9. Potapova, A. E. (2009) Dityacha literatura: pidkhody ta kriteriyi perekladu // Visnyk Zhitomirskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya 49. [In Ukrainian].
10. Repnyakova, N. M. (2001) Systema obraziv tvaryn u kitayskykh narodnykh kazkakh: avtoref. K. [In Ukrainian].
11. Rifting, I. (1972) Kitayskie narodnye skazki. Moskva [in Russian].
12. Sdobnikov, V. V. (2015) Komunikatyvna situatsiya yak osnova vyboru strategiyi perekladu. K. [In Ukrainian].
13. Tikhonova, E. V., Hegay, A. D. (2015) Hudozhniy pereklad kitayskoyi literatury // Molodyy vchenyy. Naukovyy zhurnal #18(98). [In Ukrainian].
14. Tikhonova, E. V. (2015) Frazelohiya yak vidobrazhennya natsionalnoyi kultury kitayskoho narodu ta yiyi pereklad. // Molodyy vchenyy. Naukovyy zhurnal #18(98). [In Ukrainian].
15. Chaykovska, T. V. (2006) Trudnoschi hudozhnoho perekladu. // Suchasni naukovi doslidzhennya. DnIpropetrovsk: Nauka i osvita [In Ukrainian].
16. Shulkova, K. I. (2015) Tendentsiyi rozvytku dityachoyi literatury kintsya XX — pochatku XXI stolittya // Naukovi zapysky Berdyanskoho derzhavnoho pedagogichnoho universytetu. Vypusk V. [In Ukrainian].
17. Lǎohǔ xué yì gùshì— xué lín chūbǎn shè běijīng, 1983 [In Chinese].
18. Chéngyǔ gùshì/wángyǎnchún biānzhù-běijīng: Zhōngguó wénshì chūbǎn shè, 2016 [In Chinese].
19. Jacobs Joseph English Fairy Tales [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.surlalunefairytales.com/authors/jacobs.html> [In English].
20. Jacobs Joseph More English Fairy Tales [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.sacred-texts.com/neu/eng/meft/index.html> [In English].
21. Oittinen R. Translating for Children / Riitta Oittinen. — New York and London : Garland Publishing, Inc., 2000. — 205 p. [In English].

Стаття надійшла до редакції 25.10.2018